ACC. N:R M. 13787: 1- 119 (mat häfte)

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne

Härad: Ingelstad

Socken: Barnby

Uppteckningsår: 1954

Upptecknare: Aug. Mattsson, Barnby

Berättare:

Berättarens yrke:

Född år i

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-119.

LUF 73
(Pristävl. i
Ystads Allehanda 14/11
1953.)

A.-B. GRAHNS TR., LUND

Skriv endast på denna sida

M.13787

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Anteckningar hämtade ur gamla handlingar i Borrby byaläda, samt Jordbruket och redskap i äldre tider

Borrby i maj 1949 och sept 1953

Aug Mattsson

Bland bondeståndets allmänna besvär
vid denna riksdag är påstått att enskif-
tes författningsmål skola upphäfvas och
till dåras värkan inställas, hvilken fråga
efter remiss hvilar oavgjord i ståndenas
ekonomie och allmänna besvärs utskott.
Detta lämnas på riksdagsfullmäktiges
Pher Olåsson Lundgrens begäran till bevis
Stockholm den 12 September 1809
— Snädgårdh
Bondeståndets sekreterare

År 1798 blevo Borrby byes inägor taxerade
av lantmätare och tillkallade nämd Anders
Bosson från Glimminge och Ola Larsson från
Gladsax med alla vederbörande jordägares och
Hemmansbrukares åtsevaro.
Anm.
Antagligen för enskifte.

M. 13787:2 2

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Utdrag av Conferense Protokoll hållet å Borrby Gård d 4 November 1799

S D Sedan Jerresta Härads Vällof Syne Rätt genom förenings Utslag under denna dag avgjordt den vid sistlidne Winter Ting anhänggjorde tvist emellan Jordägarna rörande taxeringen av denna Bys Inägor, överenskams Jordägarna att medan Fullmäktige voro tillstädes överlägga om delningen theraf.

I vilken anda förrättningsmannen projekterade att Herr Majoren och Baronen Bennet kunde för att blifva med Herregårdens ägor avskillt Byens tega Enskifte, och vilket bäst passade i Räckerna i Västra Vång.

Detta anser förrättningsmanen icke vara till någon last för övrige Jordägarna enär härigenom den sämsta och även mest avlägsna jorden härtill komme att åtgå.

Herr Baronen Bennet begjärde väl till en början Enskiftet i norr uppför Herregården i Västre Vång, men då härigenom hände att den

M.3 3787:3.

bästa jorden frångick Byamännen avstods härifrån och ingick Herr Baronen i förrättningsmannens gjorda projekt, med tillägg att gärdesgården kommer att gå något norr om bäcken som rinner mellan Hästhögs och Räckåkrarna; Hvadan alltså Herregården inlöser på Räckorna i Öster så långt som på dess Lott kan belöpa — Samla vägen till Räckorna följes men göres något bredare eller 8 alnar inom Groparna

Jorden af Enskiftet tages i bruk nästa efterhöst, då även Herr Baronens öfriga jord i Wångarna fränträdes och utdelas på de Jordägare som tillsläppt sin å Räckorna ——

Alla till Gården instängda Hejder tillika med Torfjorden bliva til Gården oruebbade.

Härmed förklarade sig samtliga närvarande Jordägare och Fullmäktige Nöjde; Dock erinrade Herr Inspektor Grönvall att i den händelse, Dets Höga Herrskap skulle äska sina ägor hopdragne, Det icke framdels måtte nekas

Sålunda öfverenskommet som skrifvet här försäkras ut Supra. På Ämbetets Wägnar

— Tullberg.

M 13787:4.
4
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Anteck ur gamla handlingar

Enligt Kungl Maj:ts Befallningshavandes resolution som vunnet laga kraft, Kungsgårdens innehavare tillerkänd samfälligheten dertill ytterligare genom Kungl Maj:ts Befallningshavandes beslut den 20 juli och 4 september 1809 och Kungl Maj:ts nådiga utslag den 11 april 1810.

Anmärkning

Således har Kungsgårdens ägor enligt sid 2 ö v blivet genom ny försättning flyttade till sitt nuvarande läge.

Enligt handlingarna har innehavaren taget dessa i bruk våren 1808. Av lantm stadfäst 7 sept 1807

Oaktat många skrivelser och klagomål av byamännen har innehavaren fått sin vilja genomdriven, dels under åberopande av att vid storskiftet

Se sid 3. 1799 alla till gården hörande Hejder tillika med torfjorden blivа till gården orubbade. dels åberopande gården med sin nya boningslänga mälte ligga inom planen, samt slutligen

✓ Herr inspektor Grönvall förbehåll i förestående protokoll, "att i den händelse dess höga

M. 13787 : 5.

höga herrskap skulle åska sina ågor samman
dragna, Det icke framdeles måtte nekas
Fortsättning av giticklar som jag skrivet
Fortsättning införd i Ystads
Allehanda se eerklipp.

6 M.13787:6.
13787

M. 13787:7

7

Å följande sider redogöres för jordbruks redskap och arbetsförhållande vid slutet på 1800 talet

De uppgifter som å följande sider lämnas äro hämtade dels ur minnet från jordbruksarbetet i yngre år, dels från mina föräldrars, samt äldre personer som omtalat förhållandena på deras tid.

Anteckningarna anser jag vara vederhäftiga och kunna styrkas.

De gå visserligen tillbaka över 50 år tillbaka före min tid, men den gamla tiden omtalades mera förr än nu.

4

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

M.13787:8 8

Om jordbruket och jordbruksredskap på 1800 talet i Borby socken, vilket var i huvudsak enahanda i hela Österlen

Redskap

Årdret är både det älsta och mest brukade redskap som då förekom, för bearbetning av jorden

Det har utvecklat sig allt i från den primitiva trädgrenen som de första stenåldersmänniskorna begagnade sig av för att lucka upp jorden och nedmylla sädeskorn.

En stor mängd av olika årdtyper finnas tillvärkades på olika orter, beroende på virkestillgång och vana.

Redskapet tillvärkades på gården av bonden själv eller hans dräng, mestadels av virke som vuxet vid gården (alm ö ask)

Det var en dålig dräng som icke kunde tillverka ett bruksbart årr.

Det tillvärkades av två med en tvehantig

M.13787:9

järnbill ungefär 30 x 30 cm med stålspets
De olika delarna voro vise, ås, sula, bakskare
öron och blöjar
När träd fälldes upphöggos dessa delar av
lämpligen krökta grenar eller av den klervna
stammen om den hade lämplig böjning
De fingo därefter torka ett år och retforma-
des sedan för sitt ändamål i tillräcklig mängd
så att på gården alltid fanns reservdelar
till årderet
Fastän det fanns olika typer av år, kunde man
om man ville skaffa sig en del från varje gård
och med lite ändring av tappar och hål, sam-
mansätta ett arbetsdugligt år på någon
timme.
Till årret hörde även årkärran.
Hjulen till dessa köpstes merändels färdiga
och hjälten var en enkel sak att upparbeta
varefter smeden beslog den
Kärran varade i många år lika så åsen
om den var av prima trä.
De andra delarna voro utsatta för slitning
och sönder körning och måste därför utbytas

M-13787:10. ~~10~~ FOLKLIVSARKIVET Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Årret vände icke tilltan utan endast beekrade jorden. Detta gjorde däremot plogen som vid århundradets början (1800) var ett tungt och klumpigt redskap som fodrade flere dragare än årret.
Delar till plogen tillvärkades ofta vid gården varefter smeden beslog den med järn ~~vällt~~ vändskiva
+ Efter 1850 talet gjordes plogen nästan uteslutande helt av järn av bysmeden
Plogen var försedd med en kniv på åssen som skar tilltan lös innan vändskivan vände densamma. (Med tilltan menas fåran)
Järnplogen var sällan försedd med kärra
På 1890 talet infördes den Amerikanska plogen (Oliver) vilken hade gjuten vändskiva som släppte jorden bättre samt ställbart hjul framtill på åsen samt skumrest som vällte ytterkanten av tilltan ned i fåran innan denna vändes av plogen. Därigenom blev allt ogrås nedplöjt och hade icke som förut genast växa upp i plog fårans kant.
Dessa plogar revoltionerade helt jordbruket

M. 13787 : 11.

genom grässrotens nedplöjande.
Ett annat redskap som mera allmänt började att användas på 1850 talet var klösen.
Detta var ett triangelformat redskap, med i början boler av trä, samt 9 eller 11 grova böjda järnpinnar cirka 30 à 35 cm långa.
Senare tillvärkades även klösen helt av järn
Klösen hade 3 dubbel arbetsbredd mot årderet och fodrade knappast större dragkraft, men var jorden ogräsfylld som den vanligen var gick den icke många famnar förän de krokiga pinnarna var fulla med påhäftade grässrot. så att körsvennen hade jämt arbete att med en spak hålla pinnarna rena under gången.
Annars gick den ovanpå och ogräset var bara överhöljt.
Man måste ofta stanna och göra klösspinnarna rena genom att upplyfta redskapet först vid den ena sidan och sedan vid den andra
Dessutom skulle klösen köras mycket sakta annars saxade den. d.v.s. Den gick hit och dit
En del anskaffade hjul på klösarna och då gingo de något bättre

M. 13787:12 " ~~12~~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Klösen var en dålig ersättning istället för årret.
Den myllade säden sämre än årret och gräsroten växte obehindrat där klösen gått fram i synnerhet om körsvennen icke skötte sig och höll pinnarna rena.
Klösen blev på 1890 talet ersatt med först Fjäderharven senare Kultivatoren
Fjäderharven var en fyrkantig harv med 9 å 11 å 13 pinnar av fjäderstål
Dessa voro böjda och fjädrade sig under gången
Därvid skjutes gräsrötter ö.d. uppåt pinnen samt nedfaller närden när pinnens höjdbåge och stoppar således icke
Den fodrar större dragkraft än både årret ö klösen men gjör ett prima arbete i förhållande till dessa redskap.
Idean med fjädrande stålpinnar återfinnes i våra moderna kultivatorer
Oliverplogen och fjäderharven gjorde till största delen slut på kvickroten här på Österlen, genom att oliverplogen med skumresten sänkte kvickroten till tilltans (förans) botten

M. 13787: 13.

där den rullnade ö gödde jorden.
Fjäderharven slet sönder kvick=grärsten i ytan där den torkade.
Fjäderharven myllade icke den handsådda säden så bra som årret, men radsåningsmaskinen började att brukas och da blev säden ordentligt myllad, i stället för att hälften av utsädet låg ovanpå och ej var myllat när klös och fjäderharve användes

Alvluckrare

Ett redskap med 3 sty 30 å 40 6m ~~grova~~ långa och grova något böjda järnpinnar licknade de som sutto på klösen, men grövre och längre
De tillvärkades att börja med av en äldre plog vars vällt och landsida var bortlagen och dessa pinnar skruvades på åsen.
Med detta redskap som drogs av ett par starka hästar och kördes i fåran bakefter plogen allt efter som plöjningen pågick luckrades jorden upp till ett större plogdjup utan alven kom upp i ytan
Mycken sten som låg nära plogdjupet kom därvid upp i dagen och bortfördes. Började att användas på en del ställen i början av 1900 talet

M.13787:14.

14

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv forsk-
ning vid Lunds universitet

Slåttharven

Slåttharven var vid 1800 talets början till
värkad helt av trä i två delar, med 20
pinnar i varje del
Harvar med träbotten och järnpinnar började
komma i bruk
På 1850 talet brukades både träharvar och
harvar helt av järn, samt med 3 delar och
60 pinnar
De moderna 100 pinnars lätta harvar hade väl
knappast varit användbara i den då ogräsbemängda jorden och steniga jorden

M. 13787:15.

~~15~~

Vålten

Eller Rillen som den kallades på Skånska
Var tillhuggad av en rak rund fruststam av
bok alm eller ask.
Den hade vanligen en arbetsbredd av 2 met
med diameter av 50 cm.
Bredd och diameter varierade allt efter
tillfället att erhålla lämplig trästock till
själva vålten
En träram med påsatsad styrstång eller stak
lar samt påsatsade järnkoker för draget
De större vältarna drogos av 2 hästar, de mindre
av en häst
För att göra vålten tyngre och effektivare fästes
smala fyrkantiga järn med cirka 10 cm mellan
rum i vältens längdriktning.
Avsikten var att få jordklumparna bättre sönder-
delade, samt jorden mera sammanpackad.
D Trävålten var nästan helt i bruk i början
på 1900 talet.
Den efterträddes av de nuvarande Cambridge
vältarna, med olika arbetsbredder

M. 13787:16. ~~16~~

13787
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Vagnar

Efter vad de gamla berättat började fjäder åkvagnar att användas av den välsituerade allmogen vid 1840 och 1850 talet och då endast som finåkning, marknads och stadsresor.
Det var då en lätt vagn avsedd för både en och två hästar.
Vanligen med 2 säten för vardera 2 personer.
Bolstervagnen utan fjädrar användes till arbetskörsler.
I ett bouppteckning och auktionsprotokoll 1812 på hemmanet 46 Borrby nämnes inga fjäder-vagnar. Endast en järnaxlavagn och en träd axlavagn
Således var det vid den tiden en nyhet med järnaxlar i stället för träaxlar, som förr brukades
De bolstervagnar som brukades, kunde förlängas till höstvagnar genom att själva vagnskorgen avlyftes och avståndet mellan fram och bak-hjulen förlängdes med en träslå, samt en längre bollen, lades på och s.k höst häckar sattes på siderna, varigenom vagnen rymde mera

I äldre tider då man var månare om att ingenting spilldes bort under skörden, flätades mattor av långhalm och lades i vagnen för att tillvarataga eventuela lösa kärnor som funnor i vagnen efter avlastningen
Dessa höstvagnar hade hjulen snedställda för att lätt kunna vältas sedan lasset kommet på logen
Sistnämda tillvägagångsätt var helt ur bruk här på orten 1895
Endast på ett ställe i Bonby där jag tjänade åren 1890–1891 brukades denna metod. men det ställets skötsel var 10 å 20 år efter sin tid.
Det hade brukats förr överallt enligt vad far talade om
(Längre fram skall jag relatera vidare om denna sak.) se sid 51
Bolstervagnarna gjordes efterhand allt. större med bredare hjul, starkare och tyngre. Nu omöjliga att vält~~varke~~ med lass varken av en eller 2 man.

M. 13787:18.

~~1~~ 8

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

På 1860 å 1870 talet började lantbrukarevagnen allmänt tillverkas och användes vid transporter på landsvägarna, sedan dessa allmänt blivet upplagade.

Snickerier och hjulen till dessa, gjordes av vagnmakare i byarna och smeden beslog dem

Sammalunda tillverkades, på 1880 talet bättre åkvagnar bättare och finare för personlig åkning.

I slutet av 1800 talet tillverkades en åkvagn som benämdes Char-à-banc.

Denna var försedd med två säten på sidorna bakom framsätet.

I denna kunde åka 9 à 10 personer. eller flera om vagnen var av största storleken

Den kunde även vara mindre, med plats för endast 6 personer

Vid samma tid brukade även s.k Victoria och ponnyvagnar att tillverkas.

Detta var en låg vagn med en högre kuskbock med stoppade och klädda säten av fint blått kläde. I denna vagn satt de åkande mitt emot varandra bakom kuskbocken, plats för 6 personer

M. 13787:19.

Ångtröska och andra maskiner

De sista årtiondena på 1800 började slagtröskningen här på orten att upphöra och ersattes med stifttröskvärk s.k Piggavärk dragna av ett eller två par hästar spända för en vandring utanför logan, med ledstänger av järn som överförde kraften till tröskvärket
Ledstängen låg på marken och dragarna fingo vid sin vandring runt, trampa över ledstängen
~~En sorts ända äldre tröskvär~~
Vanligen ambulerade dessa tröskvärk från en gård till en annan.
Här var maskinhållare även då.
Här i Borrby var en lantbrukare och kreaturshandlande som hette Ola Månsson
Han hade 5 sådana tröskvärk med hästvandring som han lånade ut till lantbrukare, mot ersättning av 5 kr om dagen
Med tröskvärket följde då en man kunnig i dess skötsel.
Denne ställde värket i ordning på det ställe

M.13787:20.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

som hämtat detsamma, samt mata det under tröskningen.
Denne man skrev upp tiden och stället där han tröskat och höll sin arbetsgivare underrättad om när han var eller blev ledig.
Denne tröskman avlönades av lantbrukaren där tröskningen utfördes vanligen med 50 öres högre daglön än som brukligt var (1:50–2:– samt kosten)
På herregårdar eller större gårdar där tröskning pågick lång tid på vinteren hade man stationär vandring, så konstruerad att i stället för ledarna som dragarna skulle trampa över var gång de gingo rent; var anbrakt ett stort hjul som överde kraften så högt upp att dragarna kunde gå under.
Hela vandringen var överbyggd och tröskningen således obervende av vädret, rögn snö och blåst. när tröskning pågick.
Näckdelen med denna anordning var; att den icke kunde flyttas, utan säden måste transporteras till tröskvärket där det var uppställt
Det var endast på ett fåtal ställen som denna sistnämda anordning var utförd.
Efter hand skaffade sig de flesta medelstora jordbruk eget tröskvärk. Hästvandringen användes i stor utsträkning

M. 13787:21.

eetsträckning till att driva hackelsemaskinen med.
Då behövdes endast en häst för vandringen
De flesta tröskvärken kommo antagligen från Tyskland, Henrik Lanz Manheim stod där på dem, men på 1890 talet tillvärkades de även i Sverge.
Simrishamns gjuteri tillvärkade åtminstone hästvandringar och tillhandahöll även kuggahjul till själva värket om det var sönderhört och fattades delar
Ett slags tröskvärk som benämdes Halmtröska användes i stor eetsträckning för rågens tröskning och beredning till långhalm för halmtak.
Detta tröskvärk hade s.k slager i stället för piggar för att slå kärnan ur axet, rågen satt lösare i axet än ~~säd~~ annan säd
Eljest hade det liknande konstruktion, men var så brett att kärven kunde läggas in på sidan istället för på längden
Halmen kom då ut, utan att vara tillbeeklad och var lått att samla ihop till kärvar igen (avys) för taktäckning.

M. 13787:22.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Den första ångtröskan som undertecknad minnes och som användes i Bonby 1885 eller 1886 ägdes av arendatoren av Sandley boställe Göransson
Den ambulerade och tröskade på större bondgårdar b.l.a pa Raftastens gård i Bonby (120 tld)
Det var ett stort åbäke och väckte mycket uppseende
Tröskan drevs av stenkolseldad ånglokomobil och ansågs eldfarlig och måste ställas långt från gården för halmtakens skull.
Säden sammankördes först i stackar (hesar) på lämligt avstånd från gården och säden tröskades från dessa
Om vädret var lämpligt kördes även säden omedelbart från fältet till tröskan deriktlröskning
Vid flyttning behövdes 2 par hästar för tröskan och 2 par för lokomobilen
Trösklönen betaltes pr tröskad säck å 100 kg
Ett par år senare än ovan nämts bildade en del lantbrukare i Bonby tröskbolag och inköpte ny Muenktells tröska och lokomobil
Denna tröska ambulerade ensam ett tiotal år

och tröskade på större ställen i Bonby Sandby Hagestad ö Ö Hby
Den fodrade minst 18 personer om allt skulle gå bra
Där behövdes 4 man att sticka upp säden på bordet 2 kvinnor och en matare på bordet
4 å 5 personer till att forsla bort halmen, beroende på lokaliteten.
2 kvinliga till att forsla bort agnarna
1 man att passa säckarna samt en bära bort dem
1 man eldade lokomobilen
Skulle säden köras derikt från fältet till tröskan behövdes ytterligare 2 man.
Dessutom måste någon köra vatten till lokomobilen
I början användes ingen halmpress. Den tillkom först vid 1900 talets början och inbesparade 2 å 3 personer.
Ämtflåkten inbesparade 2 personer
Självmataren ~~2~~ inbesparade 2 kvinliga personer och numera sädesflåkten 2 personer
Ångtröska hade säkerligen några år före ovannämda tid börjat att användas på de större herregårdarna i orten. Glimingehus. Bollerup m.f.l.

M.13787:24.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Ångtröskan medförde en stor omvälvning både av skördearbetet och byggnadsättet.
Självbindaren började nästan samtidigt med ångtröskan att allmänt användas, kanske något senare
Därigenom minskades arbetet både vid bärgning och tröskning
Skörden tog icke så stort utrymme i laderna och var lättare att transportera till tröskan än lös säd var.
Men logbyggnaderna måstse ändras eller byggas nya och större
Halmtaken som voro eldfarliga när en stenkolseldad lokomobil stod i närheten, ersattes med tak av bräder och papp.
Logportarna voro låga så att tröskan gick icke in. De måste förhöjas något över takskägget
Bjälkar inne i ladan skurus bort och ersattes med underslag och snedstyver.
Även vägen som ledde till gården måste lagas och förstärkas, så den var framkomlig för den tunga tröskan.
Efter hand försågs lokomobilen med gnist släckare i skorstenen. Då blev brandrisken

mindre

M. 13787:25.

~~25~~

Under det första årtiondet på 1900 talet började fotogen motorer att användas som drivkraft för tröskning

~~Tröske~~ Fotogenmotoren var mindre och icke så otymplig som ånglokomobilen och biligare i drift

Dessutom byggdes tröskerna mindre och lågare samt fodrade icke så mycket folk, så att även mindre gårdar och småbruck kunde använda sig därav.

Halmpress medföljde varje tröska och tröskan ambulerade fortfarande antingen av bolag eller enskilld ägare.

Detta förhållande råder ännu till stor del:

I början av 1900 talet ~~komm~~ tillvärkades även handtröskvärk

Dessa hade liknande konstruktion som de häst drivna piggavärken, men mindre och gingo på kullager. De voro avsedda att drags för hand av 2 man. och användes i ringa mån på de minsta småbruken

De kunde även kopplas till en hästvandring och dragas av en häst

M. 13787:26.

FOLKMINNESARKIVET
Institutionen för folkminnesforskning vid Lunds universitet

Här har nämts Självbindare, men innan denna
började användas, var slåttermaskinen för hugg-
ning av klöver och gräs kommen i bruck. 1890
För sådens huggning monterades på slåttermaski-
nen en anordning som lade säden i små högar
(kärver)
Denna anordning fungerade icke tillfredsställan-
de, varför en s.k självavläggande skördemaskin.
kom i bruck. och användes i stor utsträckning
Denna kunde ställas till att både hugga
och lägga säden på marken i kärver av lagom
storlek, vilka bundos för hand.
5 å 6 personer behövdes för att binda säden
efter självavläggaren, när denne kördes runt å
fältet
Till att börja med ambulerade även dessa maski-
ner, dock icke så länge som ängtröska och
självbindare, vilka ännu kunna se sin delägare
Slåttermaskinen övergick fort till att bli varje
lantbrukares egendom.
Utom klöver och gräs huggdes även baljväxt-
säd med slåttermaskin

M. 13787:27

Radsåningsmaskinen.
1890 var sådan i bruk på Fosterups herregård.
Närmaste åren därefter började den allmänt
användas likasom övriga maskiner, först på herre-
gårdarna, sedan i bolag av större lantbrukare
och därefter skaffade de mindre lantbrukarna
sig en radsåningsmaskin genom att 2 å 3 när
boende slogo sig ihop om inköp.
Detta var även ett stort framsteg för lantbru-
ket, genom att säden blev ordentligt myllad
och kom jämnare upp än den säd som var sådd
för hand, samt dåligt och ojämt myllad, med
årder eller klös fjäderharv
Utsäde sparades även vid radsådd.
När sockerbetsodligen genom Köpinge rå-
sockerfabriks uppförande 1894 blivet allmän
på orten, kommo särskillda betfrösåningsma-
skiner att användas en å tvåradiga, men det
det dröjde blott ett par år, förän radsånings
maskinen kom att användas även för såning
av betfröet
Till att börja med drillades fältet upp

M.13787:28.

13787

antingen med åder eller särskilld åderliknade redskap som drillade 2 rader på en gång. och där efter såddes med betsåningsmaskiner 1 eller två radig.

De första radsåningsmaskinerna voro utförda i olika storleken 17–19–21 billar.

De kunde omställas till 4 å 5 betrader, med 45 cm mellan raderna

Sockerbetsodlingen krävde betshacker, vanligen 2 eller 2½ radiga dragna av en häst

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

M. 13787:29. ~~29~~

Jordens skötsel.

Sädesodlingen var den mest använda odlingen ända till 1890 talet då betodling i större utsträckning kom i gång.

Klöver och roven samt fodervicker odlades, men i liten skala.

Arealen med odling av dessa växter utökades under århundradets lopp så att klöver odlades i minst ett skifte, samt fodervete och potatis i ett halvt skifte.

6 å 7 skiftesbruk var det mest förekommande. De gamle talade om 4 skiftesbruk.

Sistnämnda brukningssätt användes säkerligen ännu efter enskiftet.

Gödsling av hela skiftet kunde icke ske vid 4 skiftesbruk, enär gödseln på gården icke räckte till för en ordentlig gödsling.

Ett skiftesbruk som var mycket vanligt på 1880 talet var

1 vintersäd i huvudsak råg med något vete
2 korn med klöver insådd
3 klöver
4 eventuellt klöver 2årig eller secundigt korn

M.13787:30.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

5 Ärter vicker potatis och foderbeter
6 Havre
7 Träda som gödslades och såddes med råg på hösten.

Jorden gödslades vart 7de år. Någon annan gödsling förekom icke
Så kallad Guano höptes och såddes till betor
Chilesaltpelter hade även börjat att användas till foderbeter innan sockerbetsodlingen började
Denna gödsling blev därefter mera allmän och superfostfat började även användas, först till sockerbeterna, sedan även till andra gröder i samband med Chilesalt vid 1800 talets slut
Sockerbeter odlades till att börja med endast i ett halvt skifte, men vid 1800 talets slut odlades sockerbetor på de flesta ställen i ett helt skifte och foderbeter i en del av ett annat skifte
Växtföljden fick därigenom ett annat utseende
✓ 1 råg 2 sockerbeter 3 korn 4 klöver 5 klöver
6 havre foderbetor potatis Vete började odlas i stället för råg Råg odlades endast för gårdens bruk.
7 träda med grönfoder av baljväxter ö havre
Efterhand som konstgödsel började användas till betorna ~~och~~ ökades de efterföljande skördam

M.13787:31.

Därigenom ökades även kreatursbeståndet och gödselen räckte till mer än ett skifte om året

Cementerade gödselstäder och urinbrunnar började att byggas det första årtiondet på 1900 talet som följd av den utvidgade jordbruksundervisningen vid folkhögskolor och föredrag av föregångsmän som Rösjö och Nils Larsson på Dala.

Hammenhögs lantmannaskola ~~1909~~.[2] och Tomelilla folkhögskola bidrogo i hög grad genom sommar kurser på en vecka att vidga kunskaperna om alla lantbrukets grenar

Vid Hammehög anlades försöksfältet och jordbrukskonsulent V Ekerot höll otaliga föredrag

Likaså Nils Larsson å Dala

13787:32.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Före enskiftet i Bonby 1820 – 1824. skötes eller kördes jorden på samma sätt, som århundraden före, med den skillnad att plogen började att mera användas
De gamla berättade att jorden icke alls behandlades med något redskap sedan skörden om hösten var avslutad.
Först på våren drevs skräddes jorden med årderet samt harvades.
Därefter såddes säden för hand och ~~mylldes~~ myllades ned med årderet, harvades och vältades.
Trädesskiftet låg obrukat för bete av får svin och gäss tills det på eftersommar upplöjdes.
Det var då, den stora tunga plogen kom till användning dragen av flera par dragare
Efterhand som plogen blev förbättrad, plöjdes jorden om hösten.
Endast trädesskiftet blev oplöjt, för att ha bete till ovannämda djurslag på försommaren tills återväxten i ängsmarkerna kommit i gång. efter slåtteren
Den jord som var höstplöjd harvades på våren

M.13787:33.

så fort den torkat upp.
Därefter tvärades den med årderet och harvades
Därefter såddes säden och nedmyllades med årder.
Min far talade om att denna nedmyllning vilken
icke fick köras för djupt; skulle ske i hastigt tem-
po, ty det var brått med att få hela skiftet ned-
myllat på kort tid.
Det omtalades att oxarna måste lunka för årret
Stora breda fårer fick icke tagas, ty då blev
säden liggande omyllad mellan fårerna.
(Med tvära menades att köra på tvären av de höst-)
plöjda fårerna
Sedan säden blivet nedmyllad harvades den
omedelbart för att icke utorka
Där som tillgången på dragare så medgav harva-
des genast bakefter årret.
Vältning skedde däremot icke förän hela
skiftet var färdigkört
Senare år kommo de redskap klösen och
fjärderharven vilka beskrivets på sid 11 och 13

M.13787:34.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Vid 1800 talets början var dragareantalet på en gård mycket större än 100 år senare fast än arealen genom odling var större

Här skall lämnas uppgifter om dragarnas antal och djurbesättningen i olika århundrade på n:o 46 Bourby som i areal hade cirka 70 tld.
Enligt 1671 års jordrevningsprotokoll hade ovannämda gård detta år 2 par hästar och en följa 2 par oxar eller (stutar) 2 kor 1 kalv 5 får 2 svin och 2 gäss.
Skörden var 13 tunnor råg och korn
18 tunnor havre och 20 lass hö.
Enligt ett bouppteckningsprotokoll å samma gård 1812 således 140 år senare var kreatursbesättningen 5 arbetshästar och 2 föl. 2 par oxar (stutar) 2 kor 1 kviga och 1 kalv. 12 får 10 svin och 3 gäss.

1912 var på samma gård 2 par arbetshästar och ett föl.
12 mjölkkor 6 kvigor 3 kalvar 25 svin och 2 får, åvensom ibland avelstjur

M.13787:35. ~~35~~

Det hade varit intressant att veta skördens storlek 1812 och 1912.
Skörden 1812 vet man ingenting om mer än ägaren till gården Ingeman Olsson år 1798 skattade för 5 tunnor råg till brännvinsbränning
1912 skördades där minst 30000 kg. vete korn och havre utom vickerbeta foderbeta potatis och klöver.

M.13787:36.

13787
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Hästrivan

Denna användes till att samla upp lösa strån på fältet och lägga dem i strängar och sålunda få stubben ren.
Om den användes före enskiftet är icke bekant
Troligen var den icke användbar på de smala tegar som då förekom
Det var väl handrivan som då användes i större utsträckning än då ~~st~~ tegarna blivet sammanslagna till större vångar
Handrivan var ett orembärligt redskap vid skörden under hela 1800 talet och ända till 1920 talet.
Nu har handrivan helt kommet urbruk. och Hästrivan också på större gårdar.
Vad som icke självbindaren uppsamlar får ligga på fältet och rutna ner
Diden tillåter icke att uppsamla "strôet," så kallas allt som icke maskinerna uppsamla. fartän mycket, mer av säd kunde uppsamlas utan större kostnad, men bristen på ö kostnaden av arbetskraft hindrar uppsamlingen

Hästrivan tillvärkades liksom övriga jordbruksredskap i forna tider å gården
Den bestod av en 2 å 2½ meter lång och 10 x 15 cm trästock.
I denna var inborrade 40 cm långa och 3 å 4 cm tjocka i ena ändan tillspetsade pinnar med ett avstånd sinsemellan av 8 till 10 cm
Å mitten av stocken var fastsatt ett ~~bak-åt~~böjt trä cirka 80 cm högt från marken till att hålla i och styra rivan
Ett par skaklar voro fastsatta på stocken lite från ändarna, så att en häst kunde gå emellan dem
När den kördes över fälten hållos pinnarna genom handtaget på mitten tät till marken.
Alla lösa strån följde då med och när rävsan var full av strån stannades hästen och körkarlen lyfte rivan i handtaget och drog den bakåt genom att rygga hästen
När rivan var befriad, lyfter den över strängen medan hästen gick framåt.
En sådan räfsning av ett fält skulle nu förekomma löjligt, men något annat

M. 13787:38. ~~38~~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

var man icke van vid.
Någon annan sorts räfser fanns icke på 1850 talet enligt vad min far berättade.
På 1870 talet tillvärkader i hästriva med hjul och böjda järntennar som följde marken
Denna räfsa kunde med handtag avläggasträngen utan att stanna hästen
De nuvarade mekaniska hästriverna kommo till-användning på 1880 talet och voro främst avsedda för att uppsamla den med lie huggna säden i små högar (bunkar) vilka sedan buros tillsammans i större högar (lass)
Dessa river kallades till att börja med Upptrille-maskiner, därför att när detta arbete utfördes med handriver kallades det för att "trilla upp säd"
Till att samla ihop säd med voro dessa hästrivor icke vidare lämpliga.
Hästen skulle ju gå emellan två ~~moer~~ moer. och dessa som voro huggna med lie voro olika breda, så att ibland gick hästen på axen och ibland hjulen.
Därigenom trampades och kördes mycken

M.13787:39.

säd av och gick till spillo.
Det var endast några få år som de kommo till användning för ovan omtalade ändamål. möjligen när säden var myck tunn och kort. Däremot underlättade i hög grad klöver och höskörden likasom de göra än i dag.
Det nämda arbetet med att trilla upp säd med hästriva tog slut när självavläggaren började att användas (se sid 26)
Nu användes knappast hästrivan vid säden skörden.
Det är som jag förut sagt icke tid att taga vara på allting utan det som vid skörden icke vil följa med höttjugan. Det får ligga där och rutna samt plöjas ned.
Med lite god vilja av både bönder och arbetare kunde mycken säd tillvaratagas.

M.13787:40.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv forskning vid Lunds universitet

Det allra ålsta bruket att avmeja säden var med skäran.
Hur detta gick till har jag icke sett, men man tänka sig till det.
Jag hörde alldrig de gamla omtala att de varet med att skära säden
Detta har säkert icke brukats på österlen under 1800 talet
Det omtalades alltid att säden huggets med lie (meja säden) mejedon nämnes i gamla handlingar
I det å sid 34 omtalade auktionprotokollet 1812 stå omnämda 2 st liar.
Ingen skära nämnes. Att icke flera liar fanns på så stor gård bevor på, att alla daglöns och husmän, höll sig själv med mejedon under arbetet. De kommo om morgnarna med sina liar på axlen när det var höst och tog dem med sig när de gick hem om kvällen
Endast drängarna på stället höll husbonden med lie.
Lieskaftet (majstaken) var drängens person liga tillhörighet. I de flesta fall höll även drängen sig med hötjuga och dynggrep.

M.13787:41.

Lieskaftet var jee olika långt allt efter personens storlek
Det var lättare att arbeta med ett mejedon som man var van vid.
Pigorna ägde i många fall egen räfsa.
Likaledes övriga kvinnor som deltog i skördenhade räfsa med sig när de vinste att detta redskap skulle komma till användning.
Liar voro olika långa.
Det talades om 5–6 och 7 kvarters liar. motsvarande 74–89– och 104 cm
De mest använda var 6 kvarterslien i säd som stod upprätt och icke var alltför tjock
5 kvarters lien ~~and~~ användes i liggsäd och av yngre svagare ungdomar
De som använde 7 kvarterslien måste vara vana och starka karar, som möcktade att låta hela lien skära, dvs man sade ta stora hugg.
Moens bredd berodde icke alltid på liens längd. Dock kunde man icke ta stor mo med kort lie och lieskaft.

M.13787:42.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Med moen menas strängen som som säden som lades i vid huggning.
Huggning av säd med lie kunde vara ansträngande, men det berodde mycket på handlaget
På en 60 tunlandsgård med stor sädesodling på gick huggning i cirka 14 dagar allt efter som säden mognade
Därför kunde ibland husmän och dagsvärks arbetare, fortsätta att hugga säd än hos den ene än hos den andre i ett kör från morgon till kväll, med avbrott endast för måltider och slipning av liar.
Under den tid jag var med började arbetet kl 7 och pågick till middag.
Före arbetets början skulle alla liar varas slipade
Om middag slipades ånyo dock icke av alla
Där var de som höll lien skarp hela dagen, genom skärpning med strykspån ~~Sandad t~~
Tjärad och sandad trästicka av 60 cm längd och 4 å 5 cm bredd, som alltid medföljde in stucken i en hylsa å lieskaftet
Efter middag sedan kaffe druckits (på en del ställen dock icke alla. Det fanns på den tiden ställen där 1890

kaffe bjöds endast om söndagarna)
började arbetet och fortgick till meraften kl 4 em
Sådan (Meraften) avåts nästan alltid på arbetsfälltet
(nästan alldrig vid bordet)
och därefter fortsattes ånyo till kl 7.30 em
då kvällsmat bestds.
Det förekom ofta att arbetet pågick längre
om kvällen, särskillt om det bara återstod en
liten del av fälltet att avärka.
Då kunde kl både bli 8 och närma sig kl 9.
För gården eget folk var det icke så farligt med
lite övertid. Det vore de vana vid, men för de
arbetare som hade dagsvärke på olika ställen
kunde det inträffa, att på vart ställe di ar-
betade, blev det övertid.
Hade de då 2 à 3 km väg till arbetsplatsen
från hemmet, blev det icke mycken sömn när
det var höst.
I nedre delen av lieskaftet var borrade 2 hål med
30 cm mellanrum
I detta fastsattes en grepliknande sak vars 2 ändar
t. räckte cirka 10 cm utöver liestakens längd.
för att samla och lägga stråna jämt i moen

M.13787:44.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Detta värktyg kunde lätt avtagas och påsättas allt efter behov.
Alestadels var denna tillvärkad, eller tillvärkades på fälltet av en därtill lämplig klen pile gren och kallades då för stut eller böl, därför den liknande stutens horn.
Piletråd fanns nästan alltid i åkerrenarna på den tiden
I liggråd kunde sistnämda sak ick användas.

M.13787:45.

Rågen var på den tiden ett av de första sädesslagen som mognade på hösten
(Sexradigt korn var där det förekom fortare moget)
Under normala år var de då brukliga rågsorterna mogna, de sista dagarna av juli eller de första i augusti
Den huggdes som förut sagts med lie och bands omedelbart av efterföljande binderska till kärvor
Om man ville noga ta vara på halmen anordnades 2 binderskor efter varje huggare
Den ena samlade ihop säden till kärve varefter den andra band samma kärve
De kunde även samla och binda var sin kärve vars ~~sin~~ en gång således varannan kärve.
Då tillämpades metoden "att hugga till" d.v.s man lade moen emot det stående ej avhuggna fältet,
Moen måste då vara upptagen och bunden innan nästa huggare kom fram.
Vid huggning på detta sätt blev där icke så många lösa strån, (strö) men det fodrades mera folk,
Det mesta tillvägagångsättet på senare år

M.13787:46.

FOLKLYSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

var att hugga i "från," d.v.s. Moen lades vid sidan.
Då kunde huggarna följa tätt på varandra, med endast ett ytrumme av 3 å 4 hugg eller mera efter varandra.
Då kunde en binderska reda sig med att taga upp och binda efter en huggare, om hon var kraftig och van. om icke huggarna, som man sade "kränghuggde" d.v.s om de arbetade så mycket de orkade.
Det var sed att huggarna rättade tackten vid huggning av råg och vete, efter vad binderskorna orkade med
Om råg och vete stod upprätt hade huggaren ett mycket lättare arbete den dagen än binderskan.
Det vet undertecknad som försökt båda delarna
Var det däremot liggsäd, hade binderskan lättare att följa med och binda
Huggaren däremot hade mer ansträngande dag
Det var ett oerhört arbete att gå en hel dag från kl 7 på morgonen till kl 8 om kvällen och binda råg eller vad värre var vete
Veten var mycket styvare och tyngre än rågen
Om drängen och pigan gnabbades, kunde drängen som slutklämm säga "Tala due dig tills vi skall

M.13787:47.

hugga råg; Då skall jag rasta dig så fillet smälter"
Var huggaren mån om binderskan kunde han underlätta hennes arbete på flera sätt.
Han kunde tagaliten (smal) mo på vissa ställe utan att det märktes vidare av de andra huggarn.
Han kunde vinnlägga sig om att lägga moen slät, så den var lätt att taga upp
Han kunde även en gång vart tredje eller 4de hugg, med ett kraftigt hugg något bakåt bilda kärve, som underlättade binderskans arbete. d.v.s Om det var en skicklig och van huggare
Det fanns de som alldrig lärde sig, eller brydde sig om att lägga moen ordentligt, och stackars den binderska som råkade komma att binda efter en sådan huggare.
Hon kunde icke, om hon var alldrig så skicklig följa med.
Men hade hon munnen med sig fick han sannerligen veta, vad han gick för
Han kunde få besked; "Vill eller kan du icke lägga moen ordentligt får du sjeh binda ~~f~~ efter dig

M.13787:48.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för [illegible] forskning vid Lunds universitet

Merändels gjorde huggarna så gott de kunde för att underlätta arbetet för binderskorna
De satte sin ära i att göra ordentligt arbete, likaväl som binderskorna satte sin ära i att följa med och binda kärvarna så de höll.
Jag undrar mycket på hur ett nuvarande hembiträde, målat och spacklat, skulle beté sig, om hon "vid livstraff!" skulle vara tvungen att binda råg en dag, ~~som~~ 1953 som kanske hennes mormor gjorde 1890.
Hon fick säkert en annan röd färg både i ansiktet och på ~~att~~ armarna, redan den förste halvtimmen och efter åtta timmar var där väl knappast liv i henne.
Var råghugget en frucktad dag av pigorna så var ångtröskan tills en början en frucktad dag för drängarna, som skulle bära säckarna därför att tröskningen betalades pr säck.
(Pigan kunde då ge drängen svar på dennes hot vid råghuggningen (se överst föregående sida)
"Åja Du får väl ditt du med när tröskan kommer. Då får du väll sitta och sova om natten å där får väll stå non å hålla hoedet på dig"

M. 13787 : 49.

Hon uppfade på ~~77~~ att skinnet på ryggen skavdes av av de tunga säckarna.
Den som fick tröskat ville ha så stora och så mycken säd i dem som drängen orkade bära för att få tröskningen billigare
Då 120 å 130 kg pr säck var ej ovanligt
Tröskades det 175 å 200 säckar pr dag kändes det säkert i ryggen på drängen när det var kväll om än han var stark.
Han hade säkert icke varit lägad att sparka fotboll om söndagen i fall han burit säckar från tröskan om lördagen
Senare tillämpade tröskbolagen den metoden att tröskavgiften betalles pr kilogram
Säden vägdes vid tröskan 75 öre å 1 kr pr 100 kg i tröskbön

M. 13787:50.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

När vårsäden blivet avmejad med lie och legat några dar på moen beroende på mognad och bärgningsväder, hopsamlades den med handrivan i små högar motsvarande 1 å 2 kärvar.
Det kallades här på orten Trilla upp
När hela fältet var upptrillat, sammanbars den med hjelp av handrivan i så stora vollmar (stackar) som beräknades åtgå till ett lass på höstvagnen
Dessa vollmar lades parvis, med så stort utrymme mellan varandra att höstvagnen ledigt kunde köras mellan dem, samt hästrivan även först kunde köras emmellan utan välta dem
Därefter räfstes fältet och strået lades ~~mella~~ ovanpå vollmarna
Vid ogynsam väderlek bars icke mera samman än som genast kunde inköras, därför att blev en sådan otymplig vollm genomvåt var den nästan omöjlig att få torr
Däremot kunde efter regn de upptrillade bunkarna vändas och blevo fortare torra

M. 13787:51.

Vintersäden råg och vete sattes i skylar antingen med 5 par kärror i varje skyl, därvid två sådana skylar räknades till ett lass.

Mellanrummet mellan dem var så stort att höstsvan och höstvagnen lätteligt kunde köras mellan skylarna

Efterhand som höstvagnar och logarna blevo större, sattes endast 10 par kärror i varje skyl eller endast 5 par

Förutnämda tillvägagångssätt var olika på olika gårdar

Vid lastningen lärdes flera par (5 à 6 par) på ett lass.

Så vid 16-17 omnämnes höstvagnar med medställda hjul. d.v.s. vagnen var smalare i gången än upptill, för att vagnen skulle rymma mera av skrymmande förmål, dels för att lårtare kunna vältas om kull på logen och fort bestås från lasset

M.13787:52.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Tillvägagångsättet vi inkörning av säd var följande
Till höstvagnen hörde en lång rund träslå något längre än vagnen och 10 å 15 cm i genomskärning (Här på orten kallades den Lassmed)
I båda ändar var den inskuren 15 mm. för att repen icke skulle glida utom ändarna vid lassets bindning
Framtill i vagnen var fästat ett rep i vagns bottnen eller i båda häckarna så ~~att~~ långt det dubbelt räckte till det blivande lassets höjd ~~B~~ kallat fårrerep
Baktill var fästat ett kortare rep med en krok av järn eller trä (kallat bakrep eller kläpp.
I lasmedens bakre ända var fästat ett så långt rep som beräknades kunna räcka runt lasset minst två gånger kallat Huvell eller håvell.

M.13787:53.

Vid inkörning av säd gjordes bolstervagnen i ordning för hösten, genom att vangskorgen lyftes av.
Vagnen förlängdes med en slå (sid 16)
Höst häckarna och bottnen lades i stället och ovanpå bottnen och häckarna lades där sådan fanns den flätade halmmatan (sid 17)
och sist Huvellen och lassmeden
När man kom ut på fältet drogs lassmeden bakåt av vagnen och om det var meningen att köra fram och lasta mera av skyl eller volm bands lassmeden fast i bakkläppen eller kroken och fick vid framkörning släpa bakefter
Vid lastning i allmänhet arbetade 3 personer
En vid var sida om vagnen lastade säden omsorgsfullt på så att lasset låg rätt, så att det icke vältes vid hemkörningen
En yngre person pojke eller flicka stod i lasset och dels tog emot, dels trampade ned säden efter som den lades upp med höttjugerna Påstäre
Det dugde icke att lassa hur som hälst
Man skulle lägga säden med axen inåt i lasset och se till att man fick hörner

M. 13787:54.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv forskning vid Lunds universitet

samt lika mycket såd vid var sida.
När lasset ansågs fullastat lades lassmeden upp bakifrån och emotogs av påståaren som lyfte den bakerste ändan uppåt, därvid den ene av lässarna lade d. virade framrepet en eller flera gånger runt framändan på lassmeden allt efter lassets höjd, under det att den andre lässaren drog nedåt och lade repet i bakkroken, varefte båda bildade en stor ögla mara av huvellen vilken kastades om lassmeden varefter båda med förenade krafter sammandrogs lasset.
Repet fästes med ett halvslag om lassmeden var efter lasset bands å siderna genom att huvellen drogs längs med sidan framåt och lades om lass medsändan därframme och drogs bakåt, samt fort satte bakom lasset vid motsatta sidan och lades även där om lassmedsändan och drogs åt bakåt, samt fästes med par halvslag om repen vid bakklappen
Man såg till att man icke lässte högre eller bredare lass än som kunde gå igenom logportarna

M. 13787:55.

När lasset kommet hem och körts in på logen löstes repen.
Huvellen togs ordentligt samman i ögler och fästes i hop med halvslag
Fårrerepet lossades och lassmeden drogs med ett ryck bakåt och föll på golvet
En eller vanligen två man kröp in under ena sidan mitt emellan hjulen och satte ryggen ~~und~~ mot höst häcken och välte på så sätt lasset på logen
Därefter fattade den ene tag i den uppåt vända häckkanten och trampade i underkant på framhjulet, samt den andre tog ett fast grepp bakom den undre häcken som låg på golvet
På sätt sätt restes vagnen igen upp med ett raskt tag befriade från säd.
Lassmed och huvell kastades på botten av vagnen som nu var färdig att ånyo köras ut på fältet och lastas som förut
Denna ut körning skedde vanligen i skarpt trav. Det var bråttom och skulle gå undan

M.13787:56.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Medan
~~Sedan~~ vagnen fortsatte ut på fältet, stod en man på logen och föste stack in säden i loggolvet där den emottogs och jämnades samt hop trampades av mindre arbetsdugliga personer
Äldre män eller gummer.
Vanligen stod störst pigan yttersti loggolvet och tog emot säden från uppstickaren, merädels den blivande tröskmannen för året.
Att stå på logen och sticka upp säd efter två par d.v.s två vagnar ansågs och var ett styft arbete.
Han skulle ha logen tom för säd innan nästa skjuts kunde köra in
Var fältet nära gården, måste där vara två upp stickare på logen, samt folk därefter i loggolvet
När säd kördes in var det brått om.
Det gällde för körsvennen ifall han åkte på lasset när han körde in på logen att kvickt få lossat framrepet och själv komma av lasset innan detta vältes, ty då fick han följa med
Han skulle även fortats möjligt ta huvellen på armen och försvinna som uppstickarna brukade säga

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

M. 13787:57. ~~57~~

I de flesta fall var det pojkar i 13 å 14 års ålder som stod på lassen och körde dem hem.
Om de icke skötte sig som brukligt var fingo de nog lära sig. Där togs icke i dem med silkes vantar varken av husbonden eller de övriga manliga arbetarna.
Men huss hade de tillfälle att driva i fall de blev för hårt åthutade
Det var under min uppväxtid pojkars största nöje att "stå på" och få köra med lassen, ty då kunde man få lov att åka så fort hästarna kunde springa; ja till och med i galopp.
Men vagnarna voro smala och lätta att välta med. Var ett lass dåligt läst och lutade till en av siderna var det lätt för körsvennen att manöverera så; att lasset vältes i närheten av logan och då fick uppstickarna lite att svärja för
Eller lassarna var oförskämda och överhöljde påståaren med säd, kunde lasset välta innan det kom av vången. Då fick lassarna lossa lasset en gång till och de blevo tillbaka med lassningen. Därfår var det bäst för alla att komma överen.

M. 13787:58.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Sedan skördemaskiner börjat att användas på 1890 talet mera allmänt bands säden för hand efter självavläggaren 6 personer hann med att binda efter maskinen.

Även den säd som huggdes med lie bands för hand.

Självbindaren var allmänt i bruk vid 1900 talets början

Genom att all säden blev bunden var den lättare att fortskaffa.

Höstvagnarna gjordes större och bredare i gången

De kunde därför med svårighet vältas på logen utan i stället stacks-karstades kärvana derikt från lasset in i loggolvet eller (hesen) stacken

En lassare fanns på fältet (vången) och drängarna lassade och körde hem och stack av var sitt lass. Den som stod på lasset fortsatte i lass till lass

På herregårdar och större gårdar var det endast lassaren på fältet som lärste och körsvennerna lavade var sitt lass och körde hem och och stack det av. antingen på logen eller vid ångtröskan som då ~~bör~~ mera allmänt användes

M. 13787:59.

~~Betodlingen~~

~~När betodlingen på Österlen började i och med att Köpinge rårsockerfabrik uppfördes 1894 Samma år öppnades även Ystad Gärsnäs järnväg~~

Klöver och höskörden

Klöver och o hö mejades med lie till som för ut har sagts slåttermaskinen ~~sid 26~~ på 1890 talet började användas.

Vid bra bärgningsväder fick den ligga utan att vändas några dagar varefter den med hästrivan sammanfördes i strängar och därefter i volmar par om par

Samma skördesätt förekommer ännu fastän nu sedan 1920 talet Hövändare och hässjning rätt allmänt förekommer

I Bourby hade icke hässjning av klöver eller hö förekommet förrän 1910

Undertecknad hade detta år hängt upp hela min klöverskörd på mitt småbruck på stånghässjer

Detta väckte stor förvåning och ansågs

M. 13787:60.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

förfärligt tidsödande och dyrbart
Men jag haar alltsedan, hässjat allt hö som
jag skördat och nu hässjas mer än hälften
av allt hö i Österlen
Så länge tar det innan en bärgningsmetod
blir mera allmän.

M. 13787:61.

Betodlingen på Österlen började 1894
Då uppfördes Köpinge råsockerfabrik och samma år öppnades även Ystad Gärsnäs järnväg
En del lantbrukare hade något årtionde förut börjat att odla foderbetor och fodermorötter för utfodring till kor hästar och svin, men endast i liten utsträckning
Redan efter ett par år utsträchtes sockerbetsodlingen till omfatta ett helt skifte på gården.
Vanligen sattes sockerbetor efter vintersäden och korn med klöverinsånad efter sockerbetorna.
Detta blev en ändring i skiftesbruket till stor fördel för jordbruket i övrigt
~~Genom~~ Visserligen betaltes betorna lågt, jag minnes 1:40 pr 100 kg.
Men betskötselen betalter icke med mer än 60 å 70 kr pr (tunland) hel ackord = 2 hackningar gallring och upptagning
Betorna voro mycket större och kraftigare till att börja med, fastän sockerhalten icke

M. 13787:62.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

var så hög 14 å 15%
De voro även blastrikare, så att blasten icke
hunno fodras upp, utan en hel del plöjdes ned
som gödsel till kommande gröda
En del av den gödning som såddes till sockerbetor-
na kom även att värka på nästa gröda
Jorden blev även rensad för mycket ogräs.
Sådan rensning kunde ju icke ske mer än på
trädesvången förut
Sedan en skiftesomgång med sockerbetor odlats
blev sädesskörden lika stor som den förut hade
varet utan sockerbetsskifte
Dessutom gav sockerbetsodlingen värdefullt
foder, blast, betmassa och melass. så att djur
antalet kunde ökas
För arbetaren blev även betodlingen en inkomst
som icke fanns att tillgå förut i närheten
av hemmet
Akkordslönen var låg och arbetet var hårt, men
grovarbetaren hade icke mer än 75 öre å 1 kr om
dagen samt kosten för en lång arbetsdag
Nu fick han kosta sig sjelv, men i gengäld kun-
de han arbeta som han ville

M. 13787:63.

Hela familjen även barnen kunde hjälpa till i betorna
Om sommaren skötte hustrain och barnen i stor utsträckning rengöringen, medan mannen om efterhösten då icke annat arbete fanns att tillgå hjälpte till med upptagningen
De första åren ackorderades hela sockerbetsskiftet på ackord
Gårdens folk varken drängar eller pigor gingo icke i betorna. Drängar endast körde dem till vägen.
Icke heller husbondefolket befattade sig med betorna. mer än sånad och bortkörning
Det var endast småbrukarna som själva skötte alltsammans både hemma och hos bönderna
Barnen (småbrukarens) fingo i stor utsträckning så fort de kunde både vara med att rensa och upptaga betor
Det skolkades mycket i skolan i början av betodlingen
Alla betor grävdes upp. Betlossare kommo icke till användning för än vid sekelskiftet

M.13787:64

64

I den mån sockerbetsarealen ökades blev tillgången på arbetskraft för den ökade mindre. Större gårdar importerade då billig arbetskraft från Polen o Galizien före 1914.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv-forskning vid Lunds universitet

Rapsodling

Sådan odling förekom enligt vad min far (f. 1839) berättade på 1860 talet, men efter vad jag fått veta, icke allmänt.

Min far och mor talade ofta om att de varit med och skördat raps

De måste då stiga upp och börja arbetet kl 2 på morgonen medan daggen låg kvar, annars drönde rapsfröet av

Efter vad jag kunde förstå bedrevs denna odling här på orten endast en kort tid på 1860 talet

Sådan odling förekom icke förrän under första världskriget då tillgången på oljor blev knapp.

Den upphörde helt några år därefter och började åter odlas under andra världskriget.

Samma var förhållandet med vitsenapsfrö och andra oljeväxter vilka nu odlas i stor ut sträckning här på Österlen

M.13787:66.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Frövdling.

Odling av sockerbetsfrö rovfrö och foderbetsfrö samt klöver och gräsfrö förekom blott i ~~ringa~~ ringa utsträckning under 1800 talet och då mest för odlarens eget behov
Den förste som började odla fröer var landstingsman Otto Olsson i Hammenhög jag tror att det var i börj. av 1900 talet som han började

M.13787:67.

Linodling förekom till husbehov i stor utsträck
ning ända till 1890 talet, men började då avtaga
Det blomstrade upp under första världskriget
Det bråkade och skäcktade linet skickades då till
spinneriet för spinning, samt vävdes i hemmen
Sedan betodlingen lagt beslag på arbetskraften under
sommar och höst blev ingen tid övrig för linberedi-
ning i så stor utsträckning som förut. och har
~~Lind~~ nu helt upphört som spånadsväxt
Odlas nu som oljeväxt då endast fröna
skördas.
Linhalmen eldas upp eller plöjes ner
När linet användes till spånad tags även
fröna till vara för utsäde, men den som ville
ha ett värkligt fintlin, måsteskörda detsamma
innan fröna var mogna. De dugde icke då
som utsäde.
I varje by fanns på 185 å 60 talet minst en s k.
Brytstuga ~~där~~ belägen ett stycke från byn
eller andra byggnader för eldfarans skull
Där torkades och bröts linet på linbråkor
samt hemfördes och skäcktades och häcklades,

M. 13787:68.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv forskning vid Lunds universitet

Avfallet vid skacktningen togs tillvara och kallades skäcktefall.
Det avfall som blev vid ~~k~~ häcklingen kallades blåner och garnet kallades blångarn
De längsta lintågena kallades lingarn och användes till finare vävnader allt efter dess kvalite.
Skäcktefallet var bemängt med skväver (delar av linstjälken) samt spanns till grövre tråd och vävdes till underlag i sängarna (skättefallspös och skättefallsbyxer)
Efter tvättning och slitning föllo skäver bort med tiden, men ett par skättefallsbyxer voro säkert icke behagliga att ha på sig särskillt då de voro nya och användes på bara skinnet
I blångarnet satt även en del skäver kvar, men blångarn kunde spinnas finare och användes till grova lakan och ibland även till lintyg.
Vid mängling och tvättning föllo skäverna med tiden bort.
Blångarn användes under linodlingens tid till arbetskläder Blångarnsbyxer voro den manliga lanbefolkninges arbetsbyxer långt in på 1800 talet

M.13787:69.

Under 1880 talet syntes många av de gamle 60 å 70 åringar använda linbyxer i vardagslag De sade sig alldring använt andra.
Byxerna hade en gång varet vita eller gråaktiga, men då de sällan tvättades hade de obestämd färg.
En eller annan av dessa använde även vita lärfts byxer vid högtider, men blevo allt sällsyntare och på 1890 talet syntes ingen i vita byxer vid högtider.
Övergången av lin till ytterkläder omspänner en tid av 40 å 50 år räknat från 1840.

M.13787:70.

~~70.~~

M. 13787:71.

~~71~~

Jordförbättringar

Efter enskiftet sedan de nya gårdarna blivet nödtorftigt uppbyggda, blev det först att befria åkrarna från de största stenarna.
Stenen behövdes till gårdsgårdar d. v. s stängsel mellan de nya hemmanen.
Stängselskyldighet åvilar ju varje ägare eller brukare av jord.
Hemmanen inhägnades mot grannarna med stengården.
Räckte icke stenen till uppbarrade jordvallar mellan ägorna
Mellan de olika vångarna till ett hemman lades även stengården
Stenen skulle ju läggas någorlunda.
Stenen befriade två syften; dels att inhägna ägorna. dels att befria dem från sten.
Jag kommer ihåg de stora stenar som fanns i gårdsgårdarna på 1890 talet här i Bonby
De allra största stenarna borrades och sprängdes med kruit.

M.13787:72.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Något annat sprängämne fanns icke på den tiden
De allra största reellstensblocken sänktes, om marken tillstånd medgav detta.
Ett hål tillräckligt stort och djupt grävdes vid sidan om stenen, varefter jorden underminerdes ineunder stenen, så att denna sjelv eller med hjelp av stänger föll ned i hålet, varefter den uppkastade jorden sköflades över.
Varje år bröts sten på trädesskiftet. Den lades i stengärdet eller kördes hem till gården, där den om vintern sedan tröskningen var avslutad slogs till makadamm. för väglagning
Mycken sten gick åt att bottna ut fartavägarna från gårdana
Det var ett stort arbete med att få dessa fram komliga något så när
Det har jee taget mer än 100 år innan ~~de~~ vägarne blivet som de nu är
I början på 1900 talet syntes åkrarna vara befriade från sten till ett visst plogdjup 5 à 6 tum men den som gick bakom plogen fick nog erfara att sten fanns till

En del lantbrukare böjade då att köra med
alvleckare i plogfåran (se sid 13.
Detta arbete fodrade tid och både dragkraft och
arbetskraft
Vid plöjning behöfdes 2 par hästar i par för plogen
och ett par för alvleckaren och mycken sten kom
i dagen vilken bortfördes på efterwintren vid bar
front
Här har förut omtalats att de utflyttade gårdarna
ombyggdes 30 å 40 år efter utflyttningen
Då byggdes på många hemman loger och ställen
av enbart kilad gråsten.
En del av dem med dubbel mur, med mindre
sten i innermuren och berfyllning däremellan
Ytterwuren fogades med kalkbruk.
De länger som byggdes med dubbel mur
voro opraktiska
Dels blev ju muren öfver 1 meter tjock emot
inkräktade på utrymmet. dels blev den
ett tillhåll för råtter och möss som obehindrade
sig bortad i de stora berfogarna och voro näsan
omöjliga att utrota, sedan de en gång kommit in.

M. 13787: 74.

~~74~~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Dessa gråstenslängor stå än i dag och äro nu försedda med hårda tak.
Många av dem har fått takstolen höjd för att ång.tröskorna skulle kunna gå in
En del har rivets och stenen sönderslagets till skärv, som använts i cementblandning till ny länga med gjutna väggar

M. 13787:75.

Ett annat stort jordförbättringsarbete var dikning

Någon täckdikning före enskiftet var knappast möjlig. De smala tegarna kunde ju icke dikas

Ett och annt öppet dike som tog den största vatten avrinningen på våren förekom väl även då, samt vattenfåror på de höstsådda tegarna som avledde ytvattnet vilka varje år upptogos sedan rågen var sådd.

Min far (f 1839) omtalade att på 1860 talet dikades i stor utsträckning med tegelrör på gårdarna i Borrby ö Sanby

Stora öppna diken togos upp ~~och~~ som huvuddike och vången dränerades med en tums tegelrör

De gamla öppna dikena fördjupades

Sedermera hava dessa öppna diken lagts med större rör och diket igenfyllats

Sedan dikeslag i slutet på 1800 talet tillkommet och dikningslån kunde erhållas, blev stora dikningsföretag utförda i början på 1900 talet

M. 13787:76.

~~76.~~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Jag har på sidan 31 nämt något om Lantmannaoch Folkhögskolen
Den första av dem i Skåne var väl Vilans folkhögskola
Under min skolgång på 1880 talet delade läraren ut tryckta cirkulär angående denna skola, som vi skulle taga med oss hem. eller sätta upp som anslag.
Men den förinan hade flera av de mest bemärkte lantbrukarsönerna fått mera utbildning i jordbruk- och kreatursskötsel på någon herregård som elever
Jag hörde talas om Smedstorp som tog emot elever men antagligen även Bollerup?
På Borby gård tog den nye arendatorn Karlström emot lantbruksdeleven 1894.

M. 13787: 77

Märgling.

På 1880 talet och kanske även dessförinnan märglades allmänt trädesskiftet, med mergel lera eller sandmergel som innehöll kalk.
Genom provning med saltsyra utröntes om mergelen innhöll kalk.
I de flesta fall fanns mergelen något under markytan på egna ägor
Fanns ej mergel i närheten av trädesskiftet kunde sådan förekomma på grannes ägor
Man försökte att icke få transporten så lång.
Om resultatet med merglingen kan jag icke yttra mig om.
Kanske var det ordspråket; "mergel ger rika föräldrar men fattiga barn," som avskräckte
Troligen var det arbetet med merglingen som bidrog att den upphörde.
I stället började man i början ~~att~~ av 1900 talet att kalka med jordbrukskalk från kalkbruket i Limhamn. I synnerhet sedan staten lämnat bidrag till fraktlindring
Kalk från Köpinge sockerbruk kom även

M.13787:78.

till användning, men tillgången räckte icke till.
Här i Bonby togs mycken kalk, från Isebjers-
mosse.
Denna kalk gav goda resultat
Kalken grävdes upp av mossen på efterhösten då
vattentillgången var liten, samt kördes hem om
vinteren vid barfrost, då mossen ~~bar~~ och marken
bar åkdon.
Kalken lades i små högar på åkeren, som fingo
genomfrysa, varefter den jämnades ut på våren
Den var då finfördelad, samt myllades ned vid
vårbruket
Det var föregångsmän i bland jordbrukarna som
började med kalkning
Sålunda körde Mårten Jeppsson n. 48 Bonby
kalk från mossen i många år från 1906
hela vinteren 3 lass om dagen.
Var vinteren lämplig lades den i hög vid trädes
vången till följande år
På hans jordbruk syntes resultaten av kalkning-
en och andra följde hans exempel i stor utsträck-
ning

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

M. 13787 : 79.

~~79~~

Men skulle kalken ge resultat, måste även gödslas, både med naturlig gödsel och konst gödsel.

Konsulent O Ekerot i Kristianstad hänvisade till ordspråket som jag först citerat, ("Regel ger rika föräldrar, men saltiga barn") det om fullständig gödsling även i samband med mergling och kalkning, bliva både föräldrar och barn rika.

Förenämde jordbrukare blev energiskt ombud för limhamns kalkbruk av jordbrukskalk s.k råmalen kalk.

Den som icke hade tid och arbetskraft kunde använda sig av bränd kalk

Den var ju dyrare, men kunde användas i mindre mängder, för att tillföra jorden samma behov av ren kalk.

M.13787:80.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

I den mån som skördarna i början av 1900 tålet ökades, ökades även husdjursantalet kor och svin samt även höns.
Halmen gick åt till foder och då blev det brist på strömedel
Torvströ. började då allmänt mera än förr att användas till strömedel.
Gödseltillgången blev däreigenom större och bättre
Torvströföreningar bildades som inköpte torvströ vannslåtsvis från Torvströfabriker i narra Skåne och Småland, och delade ut till sina medlemmar
Urinen från stallarna började vid samma tid (1900) tagas tillvara, genom byggandet av urinbrunnar och cementerade gödselstäder, sedan stallarna mera allmänt blivet cementerade

Ett stort pioniärarbete på lantbrukets område utförde Deriktör Nils Larsson på Dala. Dels genom sin skola, dels genom de eldande jordbruksföredrag som han höll flera gånger om året runt om i byggderna

Han inrade för gödselns och urinens tillvaratagande genom cementerade hällar, gödselstäder och urinbrunnar, samt höjande av matjordslagret genom djupplöjning och alvluckning.
I sina föredrag hänvisade han till det Danska jordbruket, som i mångt och mycket stod högre än det svenska på den tiden.
Lantmannaskolornas lärare i Hammenhög höllo även jordbruksföredrag.
Då varande agronom Brodderson anlade försöksfältet vid skolan som demonstrerade dem för 1000 tals jordbrukare.
Konsulent Ekerot inrade för småbruket och bildade småbrukareföreningar, samt anordna de studieresor både i Sverige Sverige och Danmark.
Parcellering av mindre småbruck förekom i flera år vid 1900 talets början.
1912 styckades en stor del av Bonby Stamgård till småbruk av 5 à 6 tld storlek, samt ett 20 tal bostadstomter i Bonby by.
Denna avstyckning var icke så lyckad, vilket senare visat sig, enär de avstyckade småbruken

M. 13787:82.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för f... forsk-
ning vid Lunds universitet

blevo både för små och för stora.
För små till att hålla dagarne på, samt för stora att
göra dagsverke för jorddrivningen.
Denna sak framhöll jag för Ekerot på grund av att
jag själv ägde ett 5-tal småbruck, och kände till
dessa förhållanden.
~~Jag fann~~ Då jag framhöll problemet med dagar-
na, svarade Ekerot att man kunde köra med korna!
Detta var 1911 då jag ansåg att minst 10 à 12 tld
odlad jord borde finnas till varje småbruck.
Denna min åsikt bevarnades blott några år där-
efter.
Flera jord avstyckades till de förut befintliga
och några sammanlöges så att arealen blev så pass
att dagare kunde hållas på stället.
Småbrukarna på dessa ställen reder sig bra
Nästa generation är nu ägare till dem

M. 13787:83.

Vägarna och samfärdslen

Å sid 72 har talats om stenslagning av mackadam för hand
I slutet av 1890 talet började stenkrossar för detta ändamål komma allmänt i bruk
De drogos till att börja med med ånglokomobil senare med fotogenmotor.
Det gick åt mycken sten till att iståndsätta vägarna i synnerhet som trafiken blev större genom betornas framforsling till stationerna
Dessutom blevo synenämderna strängare (Länsmän nämde män och fjärdingsmän)
Stenen som skulle påföras som lagningsämne fick icke vara större än en tum i kubik.
Häremot syndades verhört.
Var och en som ägde eller brukade mantalsatt jord hade ett visst vägstycke tilldelat på de allmänna vägarna som han skulle laga årligen.
Tiden för syneförrättning upplästes i kyrkan,
En första syn i oktober då eventuela brister

M. 13787:84.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

fastställdes som skulle promt vara lagade till efter synen i november vid ~~äventyr~~ äventyr att vägstycket såldes för att på den försumliges bekostnad lagas och iståndsättas

Vägarna som vid enskiftet uttagets till 12 à 15 alnars bredd, hade genom de intill gränsande jordägarna genom plöjnig blivet smala så att med den ökade fordonsbredden ett par fordon knappast kunde mötas

Att möta en bil som i början av 1900 talet uppen barade sig på vägarna, var nästan lifsfarligt i synnerhet då hästarna i allmänhet voro rädda både för bilar och cyklister.

Genom att vägarna voro smala måste fordonen framföras i samma spår; de blevo därigenom gropiga och vid regnväder blev vattnet stående i spåren vilket ytterligare förvärrade och försämrades vägens tillstånd

Då de icke heller lagades eller tillsågos mer än en gång om året, vore de svåra och tyngа att färdas på

Att cyckla på vägarna vid 1800 talets slut, då detta fortskaffningsmedel börjat att mera allmänt

användas

M.13787:85.

användas var icke vad det nu är
Två djupa hjulspår och en upptrampad slingrande stig vid en sidan som man med nöd och näppe kunde hålla sig kvar på
Cycklade man i hjulspåren var stor risk för puktering i bland de lösa stenarna.
Då varande cyckelstadga med gen icke att en cycklist fick köra förbi en hästskjuts utan att gå av och leda cyckelen förbi
Dessutom fick han bege sig av vägen om hästarna visade tecken till att bli rädda, samt hjälpa kusken att lugna hästarna.
De olika vägstyckena voro märkta med stenar i vägkanten De voro målade i vit färg med svarta bokstäver med vederbörande väghållares initialer och nummer samt vägstyckets längd i meter
Dessa vägbitar voro olika långa allt efter hemmansdelens storlek
Där fanns de som icke hade mer än en meter väg att laga
Om en eller ett par sådana små vägstycke voro utstakade mellan längre väglängder

M. 13787:86.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

blev så mycken sten påförd de små vägbitarna att det blev en liten backe tvärsöver vägen
De mindre vägbällarna räknade med att de skulle påföra sten i sådan mängd, så att ingen risk fanns för att få vägbiten kasserad vid syne förrättningen.
Utmed många vägar särskillt i byarna voro planterade pil och almträd.
Dessa bidrogo även till att göra vägen smalare.
Före världskriget 1914 hade bilar börjat att trafikera vägarna
Det var ett problem att möta dem med hästskjuts enär hästarna då hade en panisk förskräckelse för en bil
I de allra flesta fall måste bilisten stanna och gå av sitt fordon samt leda hästarna förbi
Detta var även föreskrivet i dåvarande aseto mobilstadga
Värst var det om åkdonet var förspänt med endast en häst. Var denne rädd, vände han helt enkelt om på vägen. Kusken hade ingen möjlighet att styra hästen. Däremot hade han större möjlighet när han hade två hästar förspända åkdonet

M. 13787:87.

Många kullkörninga och olyckor ägde rum vid bilismens genobrott på de smala och gropiga vägarna och bönder och drängar svuro ve och förbannelse över alla bilar.
Så hade de även gjort några årtionden förut 1880-1890 talet när cycklarna började att användas

Cycklarna

De första cyckel jag såg var när jag gick i Bonby folkskola 1883
Då varande skollärarn Mårten Larsson skaffade sig en sådan
Den hade ett stort högt hjul med tramper på samt ett mycket litet hjul vilka voro förenade med en järnbygel varpa själva sitsen var monterad
Vem som gjort hjulen vet jag icke, men beslaget var tillvärkat i Stålhammars smedja i Bonby och hjulen voro försedda med tunna järn eller stålringar.
Med den na veloeiped (Välltepetter) övade han sig på skolgården, samt uppnåde stor skicklighet, i synerhet som han var en smärt

M. 13787: 88. ~~88~~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

och vig karl.
På skolgården som var slät plan gick det bra med körningen, men annat var det när han kom ut på den steniga smala och bachiga landsvägen, då gick det över ända, men han hade långa ban och var kvick till att både hoppa av och hoppa upp.
Vid samma tid hörde jag omtalas att kyrkoherde Brandts son Henrik Brandt, som då studerade i Lund skaffat sig en liknande bicyckel som var försedd med massiva gummiringar om hjulen i stället för järnringar
Det sades då 1883 att Henrik Brandt med denna bicyckel kört från Lund till Borrby, samt att han kommet till Borrby 4 timmar fortare än hästskjutsen vilken kört från Lund vid samma tid som Henrik Brandt och som medförde hans syskon till Borrby prestgård.
Den första cyckel som liknade de nu i bruk varande med 2 lika stora hjul med stativ kedja och utväxling var år 1888.
Det var sakförare Gustaf Persson i Hammenhög som åkte på en sådan och jag minnes att han åkte upp åt en hög backe å landsvägen mot Hammenhög

M. 13787:89.

Denna backe kunde icke skollärare Larsson forsera utan måste leda velocipeden uppför backen

Det dröjde icke många år därefter förrän cyeklarna mera allmant började att användas, först av de bättre välsituerade, senare efter några år köpte drängar och arbetare begagnade cycklar

En cyckel kostade på den tiden 150 à 160 kr

Årslönen för en dräng var 175 à 200 kr vid denna tid

Ville en dräng ha ny cyckel måste han försaka en hel del annat

M. 13787: 90.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv:forskning vid Lunds universitet

Efterhand som bilarna ökade i antal måste vägarna breddas rätas och lagas med finslagen sten
Det blev nödvändigt med en vägsyn på våren efter källossningen
Vägkällarna blevo genom kungörelser både i tidningarna och på predikstolen anmodade om att fylla häligheter på vägen med finslagen sten och grus samt borföra från vägbanan alla lösa stenar som icke voro nerkörda i vägbanan
Fjärdingsmännen fingo order att tillse och rapportera att denna kungörels efterlevdes.
På 1920 talet ökade bilarnas antal och även omnibussar började trafikera vissa vägsträcker
Först Smdstorp Hammenhög Borrby. O. Hoby Simrishamn
Sedermera Skillinge Borrby m fl byar Ystad.
Dessa pockade på bättre underhåll av vägarna därför att de erlade bilskatt.
En radikal förändring av vägunderhållet måste då tillgripas
Vägstyrelsen övertog då ~~bårundes~~ sommar. och höst underhållet av hela vägnätet

M. 13787:91.

i Ingelstads härad.
Dess energiske ordförande landstingsman
Otto Olsson av Hammenhög grep värket an
med kraft och omdömme.
Han kunde förmå bönderna att till en del
räta den krokiga vägen Borrby-Hamenhög
1922 genom att utan ersättning flera dagar
å rad med hästar och körsven, köra fyllnads
jord till breddning och rättning av vägen.
Han skaffade stenkrossar och köpte av bönder-
na skärvad sten vilken de körde fram till
landsvägen där den lades i meterhöga högar
som därefter uppmättes och betaltes pr kbm
Stenkrossen kom sedan och krossade stenen
till fin makadamm som påfördes vägbanan
i dess närhet
Vägarna genom byarna breddades genom att
häckar och staket som under tidernas lopp
inkräktat på vägbanan flyttades in
Jorden som togs i anspråk betaltes av vägkassan
Denna breddning av vägarna väckte missnöje
av de som miste en del av sina trädgårdsland.
och åker
men Otto Olsson var mannen som kunde ställa

M. 13787:92. ~~92~~ 13787
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

allt till rätta.
Han anlade asfalteringsvärk i Bollerup och ~~maka~~ ~~demiserade~~, asfalterade vägarna genom byarna och de viktigaste landsvägarna
Vinterväg underhållet ~~vilade~~ snöskottningen vilade fortfarade på lantbrukarna därför att det skulle varet omöjligt för vägkassan att vid hastigt påkommande snöhinder skaffa tillräckligt med folk för att göra vägarna inom rimlig tid farbara.
Sedan Vägkassan byggt maskinhall i Hammenhög och skaffat vägmaskiner och snöplogar, samt fast anställt folk blevo bönderna helt befriade från både sommar och vinterunderhåll av vägarna
Detta hade sedan urminnes tider utförts av bönderna.
Vägkassan övertog under~~hållet~~ 1930 talet under hållet av flera förutvarande byvägar sedan de av väglottsägarna breddats och istämdsatts för insyning till allmänt underhåll.

M. 13787:93. ~~95~~

Den första bilen i Bonby ägdes av använd
av Bonby Kronogård Helge Jönsson
Därnäst kom Handl P Helg Jönsson.
Det var öppna 2 sitsiga bilar med plats
för 4 personer
Under 1920 talet började trafikbilar införas
som ställdes till allmänhetens förfogande
Vid samma tid började även lastbilstrafiken
Till en början med små lastbilar å 2,000 kg
last, men senare hade ökat i lastförmågan
under de sista åren till 6 à 7 tons lastför
måga
Skattörerna och den omvälvning av jordbru-
ket som de medfört ligger så nära i tiden att
det icke här behöver beskrivas.

M. 13787:94 ~~94~~

M. 13787: 95.

Husbehovsbryggd och malttorkning.

Sedan ällsta tider kände allmänheten till konsten att göra malt. Mera förr än nu.
Under husbehovsbränningen dagar måltades mycken råg till bränvinsbränning
I Borrby byalåda ligger ett; Utdrag af 1793 års Uppbörds Längd över Brännevins Brännings afgiften uti Nedannemde Sochn.
Järresta H:d Borrby Sochn.
Hela socknens skattade för bränning till bränvin av 294 tunnor råg. (sirka 35,300 kg)
Skatten utgjorde 67 rikodaler banko
Ingen skattade för mindre än 3 tunnor
Baronen och majoren Vrangel å Borrby kungsgård skattade för 28 tunnor råg
På den tiden måltades och brändes i varje gård och brödfödan formling en dracks upp.
I. början på ~~1800 talets~~ ~~1880~~ 1830 talet upphörde husbehovsbränningen, men en annan bryggd av säd till dryck fortgick och fortgår ännu, (fabriks, mäsk
Det är bryggd av öl och svagdrika.

M.13787:96. ~~96~~

Svagdricka användes även under hussbehovsbrän-
ningens tid och användes ännu fast icke i så
stor utsträckning som förr
I början på 1900 talet, bryggdes svagdricka
på varje gård, ja även av husmännen om de
hade en stor familj
Svagdricka användes både som dryck att släcka tör-
sten med både vid matbordet och ute på fältet
Det anrättades även som måltid, genom att vär-
mas och blandas med sönderskurna ~~brödkan~~
torra brödkanter och ibland även mjölk, kanske
även en liten aning socker om både brödet
och drickat var surt. (Dricka bida tiufrukost)
Svagdricka surnade fort i synnerhet om det
var svagt
Vanligen bryggdes varannan vecka och om som-
maren var det för det mesta surt den sista veckan
Öl däremot höll sig mycket längre, på grund
av högre vörtstyrka
Lagrades öl kallt var det godare när det ~~blev~~ blev äl-
dre

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds uni

M. 13787:97. ~~97~~

För tillvärkningen av öl och svagdricka an
vändes korn till malt i motsatts till bränvins
bränningen där råg användes (enlg sid 95)
Kornet stöptes i vatten i ett stort mäskekar som
fanns på varje gård alltsedan husbehovsbränning-
gens dagar
Efter att ha legat ett dygn i stöp och svällt
bars det upp på loftet och utbredder i tunt
skift 8 å 10 cm, samt täckter med säckar
mattor och dylikt
Där fick det ligga och som man sade "komma sig"
d.v.s ~~[illegible]~~ slå rot = börja att gro
När groningen hunet en viss grad avbröts den, innan
stjälken börja att visa sig, genom att omskyflas
och lufftas
Det var och är mycket noga med att bestämma
tiden för torkning, d.v.s avbryta groningen
Därpå berodde om man kunde få mycket och
bra öl eller dricka av maltet
Endast prima korn användes till malt

M. 13787:98. ~~98~~ 13787

I Bonby funnos på 1880 talet två mältorken både innom byområdet.
Den ena låg på n:r 42. Den andra på n:r 61
Troligen hade de legat på samma platts även före enskiftet
Den som låg på n:r 47 användes icke på mina tid så vitt jag vet, men den som låg på n:r 61 användes så sent som 1900, dock endast för gårdens behov
I ovannämda gård å vilken jag tjänade 1890-1892 fortgingo flera gamla traditioner fastän det på alla övriga gården var bortlagda
Dessa mältorken eller kölnen som de kallades voro byggda av kilad gråsten och kullsten i dubbel mur utvändigt fogade med kalkbruk invändigt med lerbruk, med tak av tegel.
Hållen på dem voro cirka 4 x 6 alnar.
En dörr i två halvor fans på kortsidan
Inga fönster eller skorsten fanns
Röken fick tränga ut genom springorna i tegelpannorna.
Maltet skulle icke blott torkas det skulle

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

även rökas
Efter vad jag kommer i håg eldades endast
med björkved.
I mitten av kölnan var uppmuradt, ett bakugns
liknande föremål av lertegel (pillten)
Cirka 1½ aln hög från golvet
Ovan på denna var en spjällställning av trä
ribber liknande en takstol ~~6 tum~~ med ett
mellanrum mellan pillten ~~och~~ ställningen
om cirka 6 tum.
Ovanpå denna träställning lades lösa 1½
aln långa och 6 tum breda bräder 1 tum
tjocka i vilka voro tätborrade hål om 20 m.m.
genomskärning
Dessa bräder lades tät intill varandra och
bildade sålunda ett litet tak med många
små runda hål i
På detta tak breddes ~~maltet~~ det gröna =
(obs icke färgen grön) eller våta maltetet ut
i ett tunt lager
Maltet sammanhängde med sina groddar
så att det föll icke igenom hålen förän det
var torkat

M. 13787:100.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

När det eldades under pillten steg värmen upp under träribberna och maltet torkade och föll ned på ~~pi~~ den varma pillten där det ytterligare torkades och kunde med en raka under brädorna rakas ned i en halmkorg eller låda

~~Genom att~~ Efterhand fyllades grönt malt på bräderna ~~och det torkade maltet på pillten rakades ned i en halmkorg eller låda och bortfördes~~

Genom att ingen skorstens fanns blev röken från eldhärden stånede i hela köllnan tills den silade ut genom tegelspringerna

Genom den öppna ovandörren kom det behövliga draget till fyren, men även denna stängdes till ibland när draget blev för starkt

Någon gång lyftes där på en tegelpanna när röken blev alltför tjock

Det eldades både dag och natt i ett par tre dagar beroende på hur ~~stor~~ mycket malt som skulle torkas

Som jag förutsagt användes köllnan på min tid endast för gårdens behov

M. 13787:101.

Men jag hörde omtalas att flera gårdar använde sig av samma köllna
De måste då komma överens och bestämma tiden när de skulle torka malt, ty detta skulle torkas när det var färdigt = kommet
Det tålde icke länge att ligga grönt
Obs. ordspråket "Grönt malt på loftet." = ömtåligt
Därmed menades att den som hade sådant måste se opp!
För att få ett bra malt fodrades kunskap och mångårig vana både av husbondefolket och de som skötte maltet alltifrån att det slogs i stöp i vatten tills det var grott och torkat
Den som torkade maltet, vanligen en äldre erfaren kvinna hade ett maktpåliggande arbete
Att sitta i den rökiga köllnan både dag och natt så länge torkningen pågick varingen sinekur
Den som icke var van kunde icke stå upp rätt länge inne i köllnan för den tjocka rökens skull
Kvinnan som eldade satt på huk nere på golvet, där var icke röken så tjock,

M. 13787: 102.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

men hennes ögon voro röda av rök
Hon måste ofta gå runt pillten och se efter
hur dant maltet såg ut genom att ta en handfull
och gå till dörren och se om det var brunt nog
Det var mest på försommaren, som maltberedningen pågick
Åtmistone var det så, när jag såg det.
Hur det var förut då det allmänt tillvärkades
malt i gårdana kan jag icke säga, men antagligen
har det varet under sommaren, när nättorna voro
ljusa och det icke var kallt
Ty den som torkade malt måste ut i friska luften
till och tält, annars hade hon blivet ihjälsad
Till skillnad från brytstugan var malttorkan
icke så eldfarlig som brytstugan, men den
lades ända ett gott stycke från andra byggnader
Det torkade maltet förvarades sedan på loftet
i på sina ställen stora halmkuper (halmkiver)
bundna av långhalm och pilevigra = klyvda smale
pilekäppar, samt avmättes för varje bryggd och
malder groft på handkvarn, som fanns på de flesta
gårdar. Om icke handkvarn fanns gick man bort för
att mala malt. Man kunde även få malt malet
på väderkvarnen, men då blev det i de flesta fall för
fint malet

M. 13787: 103.

På samma gång som maltberedning förekom i gårdarna (Det var ju endast de som skördade egen säd som tillvärkade malt) förekom malt~~torkar~~ beredning av särskillda malttorkare (yrkesmän) som sålde malt eller bytte malt mot korn

Byteravgiften var endast några ören pr kappa eller skäppa för prima korn. och lika mått

Dålig vara dugde icke att komma med.

Eftersom maltet var skrymmande och icke packade sig i måttet såsom korn, blev det mera malt i rymd räknat än korn och det ansågs allmänt att maltberedning i större skala var en lönande affär

På 1880 talet var från Borrby endast i stan Simrisham som malt fanns att köpa eller byta

✓ Senare vid är~~ets~~ handradets sluet var här en som hette Broberg.

Han bodde på gränsen mellan Sandby och Borrby som gjorde malt

1894 inrättade murare Berggren i Borrby maltorka i sin nybyggda lägenhet i Borrby stationsamhälle

Även i Lödercup var vid 1900 talets början

M. 13787: 104.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

malt till salu eller byte, mot prima korn
Bytesförhållandena voro lika överallt
mått mot mått samt en liten mellangift i
penningar
Allteftersom naturahushållningen började
att avtaga, uppstod efterfrågan på de nödvändiga-
ste födoämnen som förr tillvärkades i hemmen
bröd och svagdicka, vilka de som icke hade
de produkter varav dessa varor tillvärkades
måste köpa
Svagdrickstillvärkningen fodrade mycket ar-
bete med kärlens rengörning och om sommaren
var drickat surt på några dar.
1894 började Bryggare Nils Alm i Bonby
att brygga svagdricka och läskdrycker i en
hyrd gård å n:10 Bonby, och körde var-
annan dag ut med varorna till gårdarna
Det varade icke mer ett par år förän brygg
ningen av svagdricka helt upphört
Endast i enstaka fall fortsattes i gårdara
att brygga öl til julen
Ett par år senare byggde han eget bryge-
ri vid stationen vilket nu innehaves av
bryggare Mårtensson

M.13787:105. ~~105~~

Brödbakning

I alla gårdar och de flesta hus fanns bakugn i storlek efter gårdens behov. under hela 1800 tal.
I. husmans och hantvärkarehemmen voro bakugnarna mindre på grund av utrymmesskäl
Huvudsakliga baket var av sammalet rågmjöl, men även bröd av sicktat råg ö vetemjöl förekom
På kvarnen florsicktades både råg och vete
Det bakades grovbröd mestadels var tredje veeka
Om sommaren skars brödkakorna genast som de togos av ugnen mitt i tu med en grov sytråd, var efter en del av dem (hälften) sattes in i den ännu varma ugnen för att torka (Kavring)
Detta för att brödet skulle hålla sig och icke mögla.
Ville man ha kavringen mera spröd och bra eldades ugnen upp på nytt en liten stund.
Då gick torkningen fortare
Efterhand som vetebröd kom att användas till kaffet, bakades detta på samma sätt och skars i sönder till skorper
Köksspislar med bakugn voro mycket sällsynta

M. 13787: 106.

både i gårdar och hus på 1870 ~~talet~~ - 1880 talet.
Brödbageri fanns i Borrby på 1880 talet
Det hade visst börjat i slutet av 1870 talet.
Dess huvudsakliga tillvärkning var mest vetebröd
(kakor) Dock tillvärkades där även siktebröd
Avsättningen skedde genom äldre kvinnor
(Kakekärringar) som köpte kakorna av bagaren
och hade en avanns av 17 öre pr krona
Derikt köp av hushållen från bagaren ~~skedde~~
~~äve~~ av i huvudsak kaffebröd skedde även
vid denna tid.
Vid större gillen bakades en del å gårdens och
en del köptes hos bagaren
Speltkakor bakades av ~~särskillda~~ kvinnor
på orten som hade rejekte om sig att kunna
baka sådana och sockerkaker bakades i gårdar-
na på den öppna härden i torvglöder i särskil-
da därtill tillvärkade kopparformar, vilka
ofta gingo i lån mellan olika gårdar

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

M. 13787: 107

På 1890 talet blevo köksspislar med bakugn alltmera vanliga både i gårdar och hus
Vetebröd bakades då i dessa spislar under det grovbrödet bakades i bakugnen
Då upphörde hantvärkare och personer som ej hade något vidare hushåll att baka grovbröd hemma
Detta köptes då hos bagarna
Bagarna började då att skaffa sig häst och körde ut med bröd, som de lemnade till ut försäljningsställen i byarna i bland hos lanthandlarna.
I början på 1900 talet 1905–1910 började även lantbrukarna att köpa sitt behov av bröd hos bagarna.
Byte mellan brödsäd och bröd förekom då rätt så allmänt
Man kan gott säga att 1914 när första världskriget utbröt köpte eller bytes sig mer än hälften av gårdarnas hushåll tillsig sitt dagliga bröd
Bakugnarna funnos där men användes icke. En del voro redan nedrivna särskilt i husen, där de togo stort utrymme

M. 13787:108. ~~108~~
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

När brödransoneringen började 1916 blev ransonen pr. månad 12 kg brödsäd för självhushållen d. v. s. de som låto förmala säd och baka själva, samt 10 kg för dem som hade brödkort (De som köpte bröd.) Senare blev ransonen sänkt till kg för självhushåll ö 8 kg för brödkort pr person och månad.

Då kommo ugnarna till heders, samt även gamla ~~hand~~ hand och maltkvarna i gårdarna. Ja. även på kaffekvarnarna i husen maldes råg och vete för brödbakning, när förmalningskortet ~~var slut~~ och brödkortet var slut.

Även under andra världskriget bakades mycket bröd hemma av dem som ännu hade bakugnarna kvar

Jag kan omtala att vi (3 personers hushåll med elektrisk spis) hela tiden fortsatt att baka vårt dagliga bröd hemma. Vi tycka det är godare än det köpta brödet.

De sista 7 å 8 åren har vi icke bakat om sommaren Ett egendomligt förhållande med brödförsörjningen var; att under första världskriget

M.13787: 109.

var brödransonen 2 å 3 kg pr person och månad större än under andra världskriget och likaväl hördes icke på långt när så stor klagan ~~under~~ över brödransoneringen under det senaste som under det första; men anledningarna härtill äro flera, som jag icke här skall gå in på

M. 13787: 110.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

De första handelsbodar på landet upprättades enligt min mening av Västgötahnallar (Väskjyllar) sedan städernas privilegier på landsköp blivet upphävda

Unga västgötahnallar pratade sig in hos flicker i byggden vars föräldrar hade hus som låg lägligt för handel i bysamhället

Så gjorde Västgöten Sven Jansson (Han kallade sig sedermera Nylin) hos soldaten Sven Frukt 1867–1868

Sven Frukt bodde i Bonby bysamhälle på n:o 51 och hade en dotter Johanna.

Med henne blev ~~han~~ Sven Jansson gift och upprättade i svärfaderens hus Bonby första handelsbod med dels samma varor som han handlat med som gårdfarihandlande dels specerier av flera slag

Nylin fick snart konkurrens av bagaren och maltlorkaren av den på sid 103 nämde Broberg, vilken då bodde i ett hus, där Cernes järnhandel nu ligger å n:o 10 Bonby

Broberg eldade upp sitt bageri och byggde det största hus som fanns i Bonby på den tiden omkring 1870.

M. 13787: 111.

I detta inrättade han dels diverschandel, samt vin och öl dels bageri.
Sedan gjorde han konkurs.
Diverschandelen övertogs av Jöns Olsson som innehade den några år. Även han gjorde konkurs
Sedan övertogs affären av en bondson från Ystads trakten.
Efter 6 år gjorde även han konkurs.
Handl Norberg på Skillinge som var inveckled i konkursen övertog affären 1886, men sålde den till handl Valfred Jönsson 1888.
I samma hus som Broberg byggde är nu som förut nämts Cernes järnhandel, fastän flera omändringar skett under tiden
Å sid 110 nämde Västgöten Nylin dog 1876
Han hade således affären endast i 9 år
Hans änka fortsatte i 4 å 5 år, sedan upphörde hon med affären och blev gift med en möbelsnickare Larsson
Sven Jansson var förresten icke den ende Vestgötaknalle som fick sitt giftermål från Borrby
Handl Alexander Karlsson som ägde

M.13787:112.
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

stor affärsrörelse i ~~hors~~vägen vid Valleberga hyrka
fick även sitt giftermål ~~från Borrby~~
en bonddotter från Borrby n=35.
Garvare Erenberg från Cimrishamn gifte
sig med Tuve Måns dotter n=2 Sandby
Garvare Espersson från Cimrishamn gifte
sig med Per Måns dotter n=45 Borrby.
allt på 1870 talet
Borgare och hantvärkare från stan = Simris-
hamn skaffade sig gifte från förmögna bond-
gårdar i byarna.
När man här i Borrby och Sandby sade
att man skulle resa till "stan"; då menade
man staden Simrishamn
Huruvida samma förhållande var rådande
i Hagestad och Hörup vill jag lämna osagt
Min far som var född i Hagestad 1839 tala-
de alltid om Ystad, som storstad i förhållan-
de till Simrishamn
Och min hustru och hennes föräldrar voro
födda i Kåseberga
Hon och de talade om Ystad som närmaste
stad. Hon hade alldrig varet i Simrishamn

M. 13787: 113, ~~113~~

Sön är hon kom till Bonby 1900

M. 13787:114 ~~114~~ FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Förhållandet mellan husbondefolk och tjänare
var i min ungdom på 1870 å 1880 talet ~~pt~~ pa-
trikalist åtminstone av de förmögnaste bönderna.
Doch började redan då, efter vad jag hörde av
mina föraldrar klyftan mellan ~~ot~~ olika sam-
hällskikt att minskas
Efter Tysk Franska kriget 1870 talet blev det
dåliga tider för jordbruket
Konkursauktioner voro icke ovanliga vid denna
tid.
Jag kommer ihåg att min far omtalade att han
läst i Ystads Allehanda att halva Bröums
byamän måste göra konkurs 1882.
Jag mins sjelv att här i Bonby måste 4 bönder
göra konkurs 1887, men det var endast mindre
bönder om 20 å 25 tld jord.
1872 betalade min far för en tunna råg (120 kg)
30 kr 1880 kostade samma tunna 10 kr.
Min far sålde 1884 havre för 7 kr tunnan
Under de därpå följande åren till 1900. förånd-
rades arbetslönen för manlig arbetare från 50 öre
till 1 krona om dagen samt kosten
Detta var en följd av emigrationen till Amerika

Hypoteksbanken i Lund räddade många från att gå från sina hemman
Detta kom jag att få veta; då jag som fjärdingsman på 1920 talet hade uppdrag att uppsäga lån som voro tagna på 1880 talet hos samma bank, och stått intecknade i hemman från dema tid
Förhållandet på 1880 och 1920 talet voro i mångt och mycket lika varandra då det gällde bönderna och dåras ekonomiska förhållande

Från slutet av 1800 talet genomgick jordbruket en stor förändring i alla avsende vilket även invärkade fördelaktigt på alla näringsgrenar
Jag kan icke säga annat än att från 1900 och till 1914 var den bästa och lungnaste tiden för jordbruket
Visserligen höjdes avlöningen så småningom för arbetsklassen, men jordbruket fick även större inkomster genom förbättrat bruckningssätt genom mera praktiska jordbrukredskap och bättre utsäde ~~och~~ samt genom sockerbetsodlingen

M. 13787 : 116

Brydegille hardegille torvgille och åldermansgille hade upphört i Borrby på 1880 talet
Timmergille kunde i bland förekomma, men då endast som hjälp med hantlangning den dag då sparrvärket restes.
Lergille d.v.s klinning av korsvirkesväggar hade helt upphört.
Väggarna till huesen murades upp antingen av lersten eller tegelsten.
Åldermansgille hålles ännu i Sandby, men som traditon och fest
Majsjungning förekom icke i Borrby, fastän det omtalades från angränsande byar att majsjungning förkom där
Höstagille förekom allmänt ända till 1916 talet då de helt upphörde på grund av ransoneringen, men har nu börjat att förekomma under de senaste 10 åren
Samlingslokaler för dans och andra nöjen fanns icke i Borrby förän 1894 då nyckterhetsföreningen uppförde ordens hus, vilket uthyrdes för offentliga danstillställningar under vinteren

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkliv-forskning vid Lunds universitet

M. 13787:117

Under sommaren voro danstillställningar i Gärsnas Jägarepark 1892–1897
Gislövs Stjärna 1897 Solhällan Löderup 1904

Den första tidning jag minnes var namnet Ystads Allehanda
Far medförde den hem från Pehr Ingemars n:61 Bonby som omslag om någon vara som han fört med sig hem 1881. Den hade då årtalet 1880 och var mer än årsgammal
Allting som kunde läsas (den var nästan uppsliten) lästes och kommenterades
Pehr Ingemarsson var rik och hade råd att ha egen tidning, men han hade året förut delat den med två andra närboende
Far och mor blevo intresserade. Båda voro intresserade av läsning, men att lägga ut penningar till tidning hade di icke råd med.
För övrigt fanns icke tid för läsning utan om söndagseftermiddagarna
Lång arbetsdag. Dålig belysning om kvällarna

M. 13787: 118.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

lade hinder i vägen för läsning
Far lånade av Per Ingemarsson tidningar som voro 14 dagar gamla
Ystads Allehanda hade då en följetång som hette Asa eller Asarinna, som mina föräldrar bles intresserade av, så att jag varje söndag om vintern fick gå dit och be att få låna den gamla tidningen och lämna den som vi läst i utbyte. Papperet var värderat på den tiden
Så många klischer som nu fanns icke då, men jag minns att det var någon som jag smög mig till att klippa ut innan tidningen lämnades tillbaka, men detta kom surt efter, ty tidningen synades tydligen mycket noga sedan jag gått
1890 kom jag att tjäna på samma ställe som nämts och då kom Y. A. med posten. Tisdagar Torsdagar och lördagar.
Den lästes noga av herbondefolket och lades undan i nummerordning, samt fick på inga vilkor användas eller rivas sönder förän den var mer än ett år gammal
1892 kom jag i lära hos sniekaremästare Joh Lundberg i Bonby. Han höll sig även med Y. A tillsammans med en granne. Dessutom hade han Stockholms tidningen

M.13787:119.

Stockholmstidningen Fäderneslandet.
För drängar och pigor fanns ej mycken tid ~~att~~ eller tillfälle att läsa tidning på den tiden.
Om kvällarna fick de icke hava ljus tänt för länge i däras resla kamrar och om sommaren, inkräktade andra nöjen
För hantvärkarnas gesäller och lärpojkar fanns mera tillfällen till tidningsläsning
På de fläste ställen som jag arbetat i Österlen höll de sig med Ystads Allehanda som ortstidning
Cimrishamsbladet började att konkurera i byarna mellan Borrby och Simrishamn
Skånska Dagbladet syntes även blan tidnings packarna vid posten. 1900 Avensom Stockholmstidningar
Folkskolelärae Larsson tog hem böcker och sålde på auktion intill jelen.
Desseetom fanns i Borrby bibliotik när jag gick i skolan på 1880 talet
Bibliotek hade här varet längre tillbaka enligt som berättades

Aug Mattsson Borrby 1954

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Detta häfte får behållas av Folklivsarkivet

Borby den 25-1 1954

Berg Mattsson

Telefon 37 Borby